

ČEŠI V 1. SVĚTOVÉ VÁLCE

3. DÍL

DO HOŘKÉHO KONCE

Libor Nedorost

na Střední 19. VI. 1916.

Milý synu!

Jako jsem tak i tobě zaslal
vzpomínku z druhé ciziny,
abys ty měl vzpomínku, že
tvojí otec sloužil svému
cizorů a vlasti, za práva
a ochranu své a tvoji vlastní
ve světové válce a vzdálen
krbu rodiného na nějž
deně myslím a pevně dou-
fám, že se zase ve zdraví
zhlédáme. Zaslalám také
tisíce pozdr. a políbení dny otec ~~Střední~~ Morava:

Feldpost

Stam,
F. Johanner Liblik

Falkensteinova ul. 3
v Grne;

ČEŠI V 1. SVĚTOVÉ VÁLCE

3. DÍL

DO HOŘKÉHO KONCE

Libor Nedorost

Nakladatelství Libri
Praha 2007

*Tyto knihy věnuji svým dětem, malé Jitce a Mikulášovi,
kterým se omlouvám za to, že jsem si s nimi nehrál, když jsem je psal.
Současně bych rád touto cestou poděkoval své ženě Dáše za trpělivost,
kterou se mnou má, svým rodičům a všem přátelům,
které mi život poskytli, za jejich pomoc a přátelství ve chvílích,
kdy jsem to potřeboval.*

*Na tomto místě si rovněž dovoluji poděkovat panu Mgr. Robertu Bílkovi
z Vyškova, Ing. Josefu Daňkovi z Prštic, JUDr. Pavlu Hálovi z Brna,
Mgr. Jaroslavu Nedorostovi z Telče a Ing. Hugo Březáčkovi z Brna
za laskavé poskytnutí fotografií a údajů z rodinných alb a archivů.*

© Libor Nedorost, 2007

Illustrations © archiv autora, 2007

© Libri, 2007

ISBN 978-80-7277-327-5

ISBN 80-7277-320-8 (soubor)

ISBN 80-7277-321-6 (1. sv.)

ISBN 80-7277-322-4 (2. sv.)

Obsah

Ediční poznámka	7
Z liščích děr do Darnice... (Rusko – jaro a léto 1916)	9
V liščích norách	15
Brusilovova ofenziva	24
Rakouská katastrofa u Lucku	31
Boje u Sapanova	45
Schnell zurück	52
Cesta do zajetí	58
Krvavé boje na řece Stochod	63
Vznik rumunské fronty	71
Nestřílet, to jsou Češi! (Rusko – podzim 1916 až zima 1918)	76
Předposlední válečná zima	77
Přemysl v rakouských rukou	83
Sturmtruppen	85
Březnová revoluce v Rusku	87
Bitva u Zborova	90
Protiofenziva Centrálních mocností v Haliči a Bukovině	102
Říjnová revoluce a porážka Ruska	107
Konec na východní frontě	112
Na vlnách Adrie... (Jadran 1914–1918)	123
Po mobilizaci	125
Nový protivník	136
Po srbské porážce	147
Vzpoury	155
Od Soči k Piavě (Itálie – léto 1917 až jaro 1918)	176
Jedenáctá bitva na Soči	178
Rakouská odpověď u Tagliamenta	186
Poslední vítězný postup	190
Italský ústup za Tagliamento	201
Rakouský postup benátskou rovinou	215
Konec ofenzivy a poslední zima na frontě	228

Do hořkého konce (Itálie – léto a podzim 1918)	231
Poslední rakouská ofenziva	233
Druhý den ofenzivy na Piavě	246
Třetí den ofenzivy na Piavě	250
Velká voda – čtvrtý den ofenzivy	254
Ofenziva na Piavě – den pátý a šestý	259
Odchod z předmostí	264
Italský nálet na Vídeň	269
Rozklad armády	270
Poslední boje	273
V pohoří Monte Grappy	281
Vojno povol!	283
Doslov	289
Prameny a literatura	291
Slovníček odborných výrazů	297
Seznam zkratek	299

Ediční poznámka

V dobové korespondenci účastníků války a v dalších dobových dokumentech byl zachován původní pravopis s výjimkou případů, kdy to bylo na závalu srozumitelnosti textu.

Pokud jde o vojenskou terminologii, armádou byl nazýván organizační útvar vojska složený z několika armádních sborů. Sbor se skládal obvykle z několika pěších brigád, jednoho pluku jízdy, jednoho pluku dělostřelectva a dále ženijních formací, vozatajstva, zdravotnické setniny, polních ambulancí, muničního parku a zásobování. Armádní sbory se označovaly římskými číslicemi, všechny ostatní útvary číslicemi arabskými.

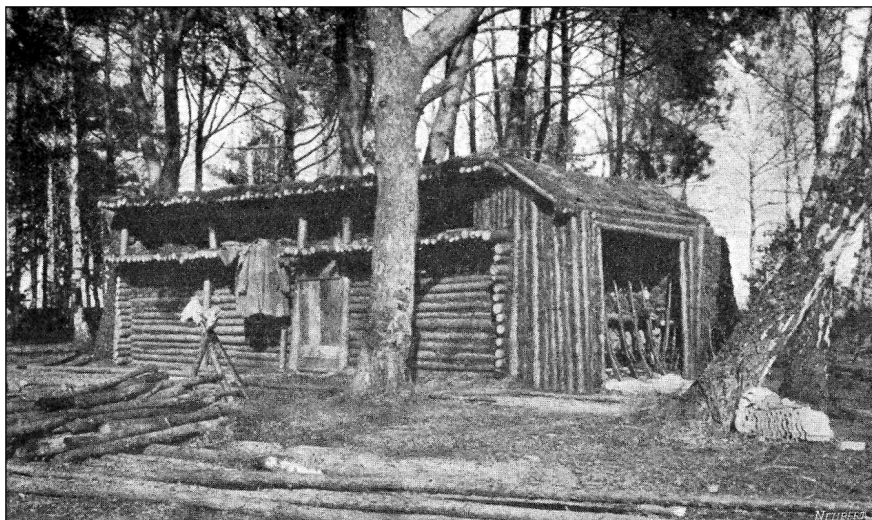
U některých ilustrací jsou jako popisky použity citace ze vzpomínek účastníků války, uveřejněných v jednotlivých kapitolách. V tom případě je v závorce uveden autor a název jeho díla.

Poznámky jsou zařazeny za jednotlivými kapitolami.

Z liščích děr do Darnice...

(Rusko – jaro a léto 1916)

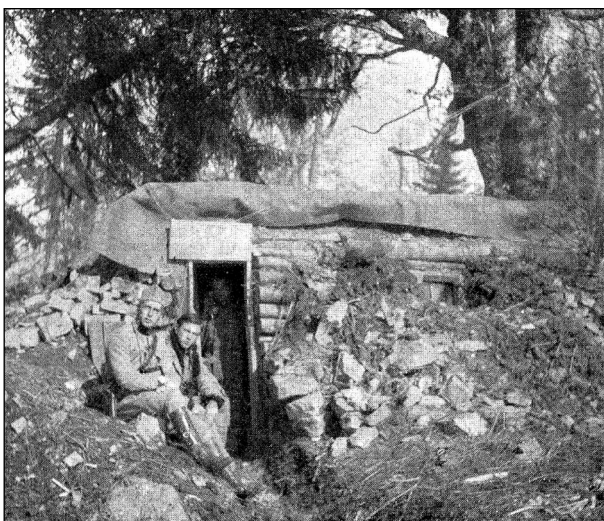
S odchodem zimy se na východní frontě životní podmínky vojáků mírně zlepšily. Největší těžkosti jim působil dlouhotrvající déšť měnící dno zákopů v nepříjemné bahno. V jejich vybavení přitom nedošlo k podstatnějšímu zlepšení. Kryty byly malé, většinou tzv. hroby s výklenky na spaní, často nechráněné před nepřízní počasí. Jedinou ochranou mohla být celta natažená nad zákopem. Na větší zvelebování zákopů nebylo moc času, protože v době gorlické ofenzivy vojáci po boji pozice opouštěli a přesouvali se kupředu. Změny přineslo až zastavení postupu na konci roku 1915, kdy rakouské velení využilo německých zkušeností ze západní fronty. Zákopy byly pevnější a hlubší, zabezpečené proti možnému sesuvu dřevěnými fošnami, proutím, postupně i betonem. První linie se spojovala příčnými zákopy s mělčí druhou, eventuálně třetí linií. Celý systém chránily překážky z ostnatého drátu. O pohybu nepřítele informovaly plnní hlídky z předsunutých stanovišť. Také kryty se stavěly důkladněji a byly

Válka si našla vlastní stavební styl, odpovídající praktickým potřebám, místu a diktátu doby.

lépe vybaveny. Pevností vynikaly zvláště tzv. liščí nory, které poskytovaly ochranu i před dělostřeleckou palbou. Kryty měly vyztužené stěny, střechy z několika vrstev, hliněnou podlahu postupně překryly dřevěné fošny.

„Stěny zákopů jsou již všude vypleny proutím, všude jsou podlahy (žebříčky), v nížině na hranici mezi naším a pětatřicátým plukem, kde protéká malý potok, jest zřízen dosti velký, střeleckým náspem chráněný betonový basén pro koupání, za silnicí u sousední setniny jest přímo v hlavním zákopě zřízena kantina a v úžlabině u sousedního praporu postavili si hoši dokonce – kuželník, který je neustále v činnosti,“ zapsal si do deníku příslušník jindřichohradského 75. pěšího pluku František Jaroš. „Ovšem že si často chce zahrát také Moskal (Rus – pozn. autora), ale má trochu »těžké koule«, a tak s ním nikdo nechce hrát, a obyčejně když on začne, druzí raději utečou. V posledních dnech zavedli nám do dekunků (kryty – pozn. autora) v úseku našeho praporu i elektrické osvětlení, takže to v chodbách zákopů už vypadá jako v ulicích velkoměsta. Kam se člověk podívá, všude samý drát. »Elektrárna« etablovala se v úžlabině u praporečního velitelství. Pomýšlelo se též na zavedení proudu do drátěných překážek, ale přišlo se na to, že je to neproveditelné. Jednak není tak silného proudu, a pak nepřítel, když chce opravdu útočit, stejně dříve drátěné překážky dělostřelbou rozbije. Jelikož je nyní dostatek stavebního materiálu, který se neustále celé noci dováží, jsou již téměř všechny podzemní kobky mužstva (dekunky) přestavěny, při čemž využito všech zkušeností, za celé dlouhé měsíce v zákopech získaných, takže nyní do nich nemůže téct, stěny

Také kryty se stavěly důkladněji a byly lépe vybaveny.

U předních stráží na jarním sluníčku

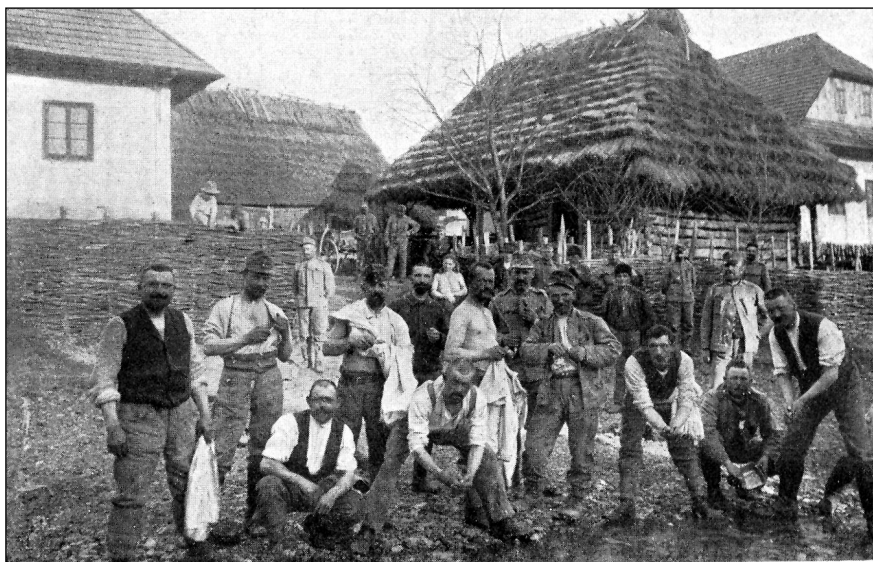
jsou vybedněny fošnami, stropy jsou tak vysoko, aby se nemusel člověk shýbat, podlahy jsou dřevěné a na spaní řádné pryčny. Pro případ nebezpečí ohně v zákopech jsou u dekunků vystaveny sudy, v nichž musí být připravena stále voda. Někdy se také při nejlepším úmyslu udělá veliká hloupost, ale zkušenostmi se člověk učí. Tak na příklad, aby se vojáci při nepřátelském útoku nemuseli při střelbě opírat lokty do hlíny a o hlínu též pušky opírat, zřízena byla z fošen jakási opěradla. Při posledním útoku v maďarských posicích nad Cebrovem se teprve ukázalo, jak tato opěradla jsou nebezpečná, neboť při výbuchu granátu do tzv. předprsně střilen nebyl střepinami ani jeden voják zasažen, za to granátem vyraženou fošnou byla řada vojáků zabita. V důsledku toho musely být všechny dřevěné opěry všude ihned odstraněny a nahrazeny drny.¹

Nejjednodušším a z časového hlediska nenáročným přístřeškem pro vojáka byl stan z celt. Stany poskytovaly úkryt před nepřízní počasí nejen v noci, ale i během dne. Jako izolace od studené nebo vlhké země sloužila sláma či pytle se senem. Sláma se osvědčila i při úpravě velmi promočené země. Při chladnějším počasí však stany přestávaly stačit. Nebyla-li žádná jiná možnost kam složit hlavu, přistupovali vojáci k zateplení stanů, pokud se domnívali, že se na daném místě zdrží déle. Stavba dřevěné boudy byla poněkud náročnější. K vytápění se používala nejčastěji kamínka vlastní výroby. K ubytování za frontou se využívalo stávajících nepoškozených staveb ve vsích, a to nejen chalup, ale i hospodářských stavení: stodol, chlévů, sklepů.

„Ubytovali jsme se v rozbitých domech a stodolách,“ vzpomínal příslušník stanislavského 58. pěšího pluku Vladislav Květoň. „Ačkoliv okna byla rozbita a venku silně mrzlo, spal jsem celkem dobře, až na to, že mě ráno bolel vaz, neboť jsem si dal na noc pod hlavu svůj nacpaný ruksak. Ráno byl všude sníh. U vengerské studny (taková jako v Maďarsku) jsem se pěkně umyl. Chlapci rozdělali na poli oheň, tož jsme seděli kolem, hráli se a opékali na prutech krajíce chleba. Měli jsme hlad, a když nebylo nic na něj, alespoň jsme to trochu očadili a opekli. Museli jsme ale dávat pozor, neboť chleba byl samá sláma, snadno chytil a výborně hořel a také jsme ho málo fasovali.“²

V době, kdy byl na frontě klid nebo byl pluk umístěn v záloze ve vesnici nebo v městečku za frontou, a v době, kdy voják nevykonával uložené úkoly, jako bylo kopání nových zákopů, strážní služba či cvičení se zbraní, si mohl chvíli odpočinout. Při pobytu v záloze v některém městečku bylo spektrum aktivit větší. Velení armády od vojáků vyžadovalo návštěvu kostela, spojenou zpravidla s kázáním a se zpovědí. Hodně času věnovali vojáci, pokud to podmínky dovozovaly, osobní hygieně, úpravě svých příbytků, opatrování potravin, vaření a psaní korespondence svým blízkým. Při slunečném počasí se ve chvílích volna vojáci umyli v potocích, říčkách či rybnících. V blízkosti fronty se očista prováděla převážně za tmy. Tam, kde místo už nebylo ohrožováno nepřitelem, mohli se vojáci umýt i za denního světla. Na podzim koupání znemožnilo chladné počasí. Vykoupání se často spojilo i s praním prádla nebo alespoň s převlečením do čistého. Každý voják měl většinou dvoje spodní prádlo, jedno, které měl na sobě, a druhé rezervní v torně. Prádla si voják považoval a zaujímalo v žebříčku důležitosti jedno z předních míst, hned za jídlem. V zimě zbyla vojákům jediná možnost – mýt se někde v teple v příbytku, krytu či vesnické chalupě. Vojáci si na přenosných kamínkách nebo na peci ve světnici ohřáli vodu v nějaké nádobě a v ní se většinou i umyli. Se stabilizací fronty na konci roku 1915 došlo v osobní hygieně k podstatnému zlepšení, neboť armáda začala za frontou budovat lázně. K tomuto účelu využila stávajících staveb ve vesnicích za frontou a upravila je. Jindy byly takové lázně vystavěny celé. O tyto lázně se staraly speciální čety, tzv. Badezугy. Vojáci navštěvovali lázně společně jako pluk nebo jeho část a po vykoupání se vraceli zpět na své pozice. Pokud se lázně nacházely v některém z městeček, zbyl vojákům čas na jeho návštěvu spojenou s nákupy.³

Přes veškeré gigantické úspěchy Ústředních mocností a obrovské ztráty ruských vojsk, které od počátku světové války dosáhly téměř tří milionů mužů, se východní fronta nezhroutila. Přestože Rusové již na sklonku roku 1915 podnikli několik pokusů o prolomení nové linie front, panoval na východní frontě

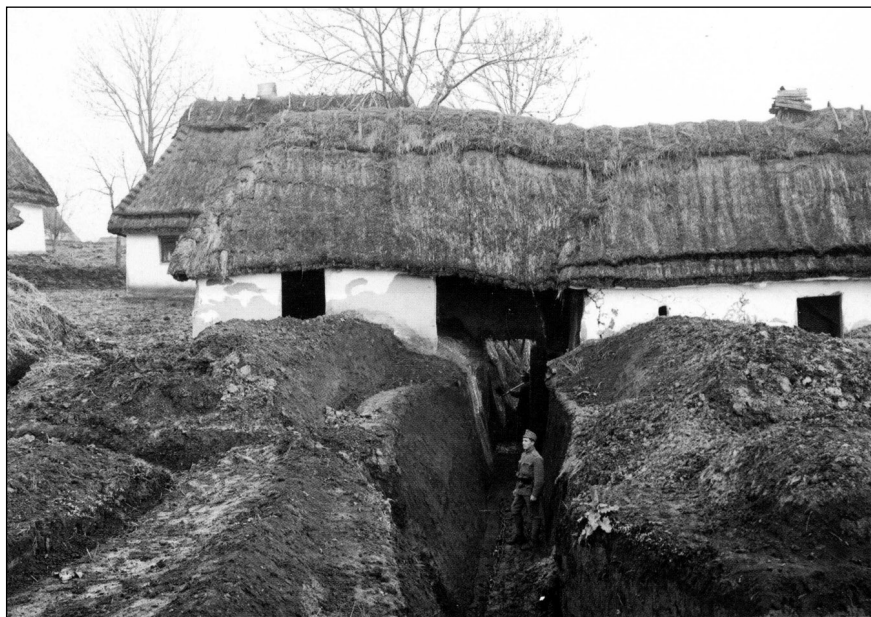

Při slunečném počasí se ve chořích voľná vojáci umyli v potocích, říčkách či rybnících.

počátkem roku 1916 relativní klid. „19. 3. 1916. Celý prapor se byl v Radsivilově koupat, šli jsme přes Krupiec,“ vzpomínal Vladislav Květoň. „Prohlédli jsme si městečko, je tam velmi živo, plno malých krámků, židé dělají obchody. Byli jsme na herbatě (čaj – pozn. autora) a koupili potřebné věci. Po koupání jsme se vydali na zpáteční cestu. Oslavovali jsme trochu roční vojenskou službu. Druhý den ráno jsme měli nastoupit cestu do zákopů. Snědli jsme, co jsme měli, abychom měli lehčí ruksaky. Ráno v pět hodin při skřívánčím švitoření jsme vyšli přímo na směr »Boží Hory«. Šli jsme cestou necestou po poli v moři bláta. Cesta byla strašná, šli jsme jednotlivě, rozloženi v dlouhém průvodu. Vojáci padali únavou, i já jsem myslel, že nedojdu. Bylo to daleko, asi 30 km. Konečně jsme stanuli v lese, pušky dali do kozlů (pušky postavené pažbou na zem, aby se ve vzduchu vzájemně opíraly hlavními a vytvářely jakousi pyramidu – pozn. autora), rüstung (výzbroj – pozn. autora) na zemi. Zde jsme měli čekat do setmění. Prohlíželi jsme dřevěné domky, našli jsme Feldkino (polní kino – pozn. autora), kam jsme zašli, bylo tam teplo. Přijela kuchyň, rozdala se menáž a různý fasung (příděl – pozn. autora), udělaly se ohně a bylo živo, byla i herbata a rum, bylo veselo. K večeru jsme šli do zákopů, zase samým blátem a plni očekávání. Rozdělili jsme se po četách a stanuli u vchodu do spojovacích zákopů (Laufgraben), šli jsme cik a cak asi půl hodiny, bylo již tma, šli jsme ko-

lem strážných, po delším hledání nás zavedl jeden šikovatel Čech do dekunku, dosti velkého, ukázal nám pryčnu, na kterou jsme se s Antonem skrčili a spali. Druhý den nám ukázali posici. Ruské zákopy jsou od našich 800 až jen 400 kroků, mezi zákopy leží řeka Ikva s močálovitou loukou. Naše zákopy chrání asi v 19. řadách drátěné překážky. Do jedné řady lze zapnout elektrický proud. U drátěných řad jsou upravena místa pro odposlouchávací strážné, k nim vedou vykopané spojovací zákopy. Poněvadž terén je písčitý, jsou zákopy, aby se nesouvaly, obloženy proutěnými ploty. Obsazení je asi jeden muž s puškou na 20 m, což ale není stálé obsazení. Na některých místech jsou ocelové krycí desky s otvorem, kde je dobře vidět nepřátelské posice a lze střílet speciální puškou. Střelba z pušek je dosti živá. Každou chvilku nám nad hlavou zašustila střela, též granáty se nad námi roztrhnou. Večer přijela kuchyň s výbornou stravou, karbanátky s brambory a amolety. Celkem se nám to tu zamlouvá.“⁴

„Na velikonoční svátky jsem byl již zase v poli,“ vzpomínal voják 56. pěšího pluku František Křížek. „O svátcích nepadla s ruské strany ani rána, a došlo to tak daleko, že jsme vylezli z dekunků ven a Rusové též, na půl cesty jsme se sešli a vyměňovali si různé věci. Rusové nám dávali chleba a my jim kořalku, kte-

Hlavní zákop měl místy hloubku 2,5 a někde až 3 m.

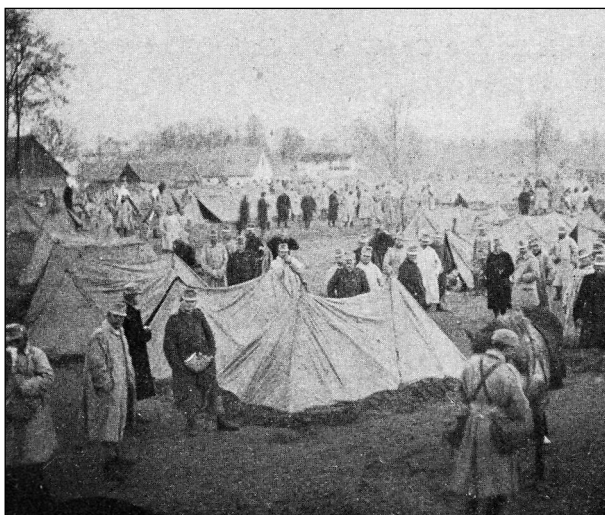
ré máme stále dost, líbali a objímali nás. Tak to trvalo skorem po celý den, až najednou přišel rozkaz, že se máme vrátit do dekunků, jinak prý artilerie začne do nás střílet, tak jsme museli jít. Rusové se vrátili také, tak to hezky začalo, ale ta banda německá nemůže nic takového potřebovat. Slyšel jsem také, že na pravém křídle zajali Maďaři všechny Rusy, kteří k nim takhle přátelsky přišli, a dva prý docela zabili.“⁵

V liščích norách

Při budování svých pozic spoléhali Rakušané především na první linii své obrany, která byla kvalitně vybudovaná, s pevnými „liščími norami“, odolávajícími ruské dělostřelecké palbě. Před hlavním zákopem byla vybudována až tři pásma mohutných drátěných překážek, vzdálených od sebe asi 50–100 m, každé 40–60 m široké. Většinou byly vybudovány na kolících, poněvadž přenosné zátarasy (tzv. španělští jezdcí) v noci ruské hlídky kradly a používaly je k vlastnímu opevnění. Na pohled to byly překážky opravdu nepřekročitelné. Tato nesmírná masa kolíků a drátů před postavením dávala osádce pocit jistoty a bezpečnosti a snad nelze přehlížet, že i ona byla jednou z příčin, která zavinila pokles bojovnosti, zvláště při pozdějších událostech. Když totiž tato mocná překážka po silné dělostřelecké přípravě téměř zmizela, zmocnil se obránců přirozený strach, protože najednou byli odkázáni pouze sami na sebe a na své zbraně. A protože bojovat bez překážek ve volném terénu si vojáci již odvykli, domnívali se, že obrana bez nich není dobře možná. Ohromné množství kolíků a drátů zabráňovalo navíc výhledu ve směru kolmo na frontu. Přes ně bylo možno pozorovat jen z boku nebo z vyvýšených, a proto tím nápadnějších pozorovatelů. Uvnitř postavení bylo drátěných překážek také hojně použito. Tak byly postaveny hned na zadní stěně hlavního zákopu nebo k uzavření určitých menších celků a k ochraně důležitějších bojových prostředků jako kulometů, minometů, pozorovatelů. Polní stráž a spojovací příkopy k nim byly rovněž dobře zadrátovány. Také některé zezadu vedoucí spojovací příkopy byly místy opatřeny drátěnými překážkami, hlavně tam, kde jich mělo být použito jako příček. Kromě drátěných překážek bylo použito všech ostatních dosud známých způsobů, které měly postup útočníka zpomalit anebo zastavit, jako jsou minová pole, dotykové miny, vlčí jámy (jámy překryté větvemi, aby nebyly vidět – pozn. autora), udicové ostny (ostnatý drát – pozn. autora) atd.⁶

Hlavní zákop měl místy hloubku 2,5 m, někde až 3 m. Šířka v hornější části byla také asi 3 m. Profil vykazoval několik stupňů, obvykle tři, z nichž spodní

sloužil jako komunikace, střední k vyhýbání a jako stupeň k třetímu, nejvyššímu, který byl stanovištěm střelců. Dno bylo odvodňováno stružkami a vyloženo rošty. Stěny byly zpevněny vzpěrami s propleteným silným proutím anebo s drátěným pletivem. Přibližně každých 8–10 m byly silné traverzy (překážky – pozn. autora). Vyházená zem byla částečně nad čelní stěnou, kde byly upraveny střílny, částečně nad zadní stěnou, kde měla kryt eventuální obránce, kteří byli ze zákopu vypuzeni, ale mohli jej odtud ještě hájit. Mimo to měl tento násyp (Hochwall) chránit osádku před střepinami granátů, které by za ním vybuchly. Kryty v této linii byly postupně a s velikou námahou vybudovány v takovém provedení, že vzdorovaly zásahům i nejsilnějších Rusy používaných ráží. Byly to především tzv. liščí díry (Fuchslöcher), které však byly současně jednou z příčin, proč tyto zdánlivě nedobytné zákopy byly tak lehce ztraceny. Byly vybudovány pro osádku přímo v hlavním zákopu a zapuštěny do jeho čelní stěny. Do hloubky 8–10 m vedly poměrně úzké chodby, kterými se stěží protlačil plně naložený pěšák. Dole ústily do většího prostoru, který byl vyhlouben kolmo k vchodu, tedy paralelně k zákopu. Vchody byly na obou jeho koncích, takže když byl jeden zasypán, mohlo se používat druhého. Stěny vchodů i krytů byly vyztuženy pevnými rámy z dubového dřeva. Poskytovaly úkryt asi jedné četi. Protože v úseku jaroslavské 2. pěší divize byl velký nedostatek dřeva, byla jejich část vybudována jen s jedním vchodem. Byly to tzv. králíčí díry (Kannichenlöcher), které se staly ještě horšími pastmi než ty první. Velké kryty nemohly být ovšem vyhloubeny v bažinatých úsecích postavení. Pro jejich

Stany poskytovaly úkryt před nepřízní počasí nejen v noci, ale i během dne.

osádku byly proto vyhloubeny kryty v přilehlých svazích, často dosti daleko od nich. V době dělostřelecké přípravy byly proto tyto úseky bez osádek a při překvapujícím útoku přišla tam osádka pozdě. V pásmu obrany 2. pěší divize u Olyky měla tato skutečnost v bojích 5. června pro Rakušany poměrně tragické následky. Několik velkých úkrytů, zvláště pro zálohy za prvním postavením, bylo vybudováno tím způsobem, že příkré svahy některých úvalů byly kolmo seříznuty a potom na jejich úpatí vyhloubeny do stěn potřebné prostory. Poněvadž nad nimi leželo vždy aspoň 10 m pevné půdy, byly také zcela bezpečné. Tyto úkryty byly zaujímány jen při silné dělostřelecké palbě. Jinak jak nižší velitelé, tak i mužstvo pobývali v lehkých krytech, které byly upraveny za hlavním zákopem a chránily obyčejně jen proti zásahům z lehkých děl. Pro vzdálenější zálohy byly různé v terénu vybudovány tábory ve formě lehkých krytů.

Přes ploché dno bažinatých úvalů bylo postavení vybudováno z pytlů s pískem, poněvadž kopat do hloubky nebylo pro spodní vodu možné. Tak tomu bylo zejména na severním křídle postavení řešovského 40. pěšího pluku u Olyky, kde z týlu přitékaly v dosti hlubokých úvalech dva potůčky, které se právě před postavením spojovaly a vlévaly se společně do potoka Osiniszcze. Tento úval, široký asi 150–200 m, sehrál v bojích 5. června významnou úlohu.

Pro pozorování hluchých prostor před hlavním postavením byla zřizována předsunutá postavení polní stráže, obvykle ve vzdálenosti 400–600 m před hlavní pozicí. Tyto kryty byly vybudovány pro osádku jednoho roje až čtyř. Byly zařízeny podobně jako hlavní postavení, jenže nebyly tak hluboké. S hlavním postavením byly spojeny spojovacím zákopem, který byl chráněn překážkami. Mezi sebou spojeny nebyly a jejich postavení neodpovídalo žádnému jinému požadavku než právě pozorování hluchých prostorů. Část byla obsazována až večer nebo při hrozícím nebezpečí. Některé stráže byly před útokem stahovány, jiné měly úkol obrany. Předpisy o tom nebyly jednotné, nebyly vlastně žádné. Průměrně měl jeden prapor v postavení podle terénu 1–2 polní stráže. Některé neměly vůbec žádné. Asi 80–100 m za hlavním zákopem a s ním paralelně byl veden tzv. komunikační zákop (Verkehrsraben). Jeho provedení bylo různé, podle vkusu a možnosti různých velitelů. V zásadě to byl rovný, široký a hluboký příkop, který umožňoval rychlý přesun záloh, odsun raněných, zásobování potravinami a střelivem a jen místy byl vybudován též k obraně. Hlavní a komunikační zákop byly mezi sebou spojeny řadou spojovacích zákopů, sloužících většinou jen jako komunikace. Jen někde byly tyto zákopy vybudovány k obraně jako příčky. Některé spojovací zákopy byly přes komunikační zákop prodlouženy až k druhému postavení, místy dokonce až za ně do prostorů, kam terén sám umožňoval skrytý přístup. Ze spojovacích zákopů vedly pak vedlejší

„Jakmile se zvuk houkačky ozve, musí ihned veškerá posádka zákopů co nejrychleji obsadit střelecké posice...“ (Jaroš F.: Boj o opěrný bod)

zákopy k různým stanovištím, velitelstvím rot, pozorovatelnám, skladištím atd. Časem zde vzniklo skutečné bludiště, kde se vyznal jen zasvěcený, neboť mimo již uvedené zákopy budovali různí velitelé podle své chuti nebo podle skutečné potřeby ještě další „paralelky“, v kterých byly někdy umístěny zvláštní bojové prostředky, hlavně minomety.

Druhé postavení bylo zpravidla asi 1 km za prvním. Jeho trasa byla takticky výhodnější než trasa prvního postavení. Budovat se začalo již na podzim 1915 zároveň s hlavním postavením. Protože však veškerá pozornost byla věnována budování hlavního postavení, podle toho také vypadalo. Až do jara 1916 to byl mělký, jen místy slabými překážkami opatřený jednoduchý zákop. Teprve když se začalo rýsovat nebezpečí ruského útoku, začalo se pomýšlet na jeho lepší úpravu. Ale ani pak se nepokračovalo tak, jak jeho důležitost vyžadovala, protože opět byla věnována pozornost první linii. Do počátku bojů byl vyhlouben průběžný zákop podobného profilu jako hlavní zákop prvního postavení, jenže nebyl tak hluboký. Stěny nebyly vyztuženy pletivem anebo drátěnými sítěmi. Poněvadž právě v tomto prostoru bylo dosti písku, neměly tam stavby dlouhého trvání, zvláště když nebyly udržovány. Místy byly vyhloubeny i liščí díry, ale poněvadž nebylo dřeva, zůstaly bez podpor a sesouvaly se. S prvním postavením byl tento zákop spojen několika spojovacími zákopy.

Třetí pásmo obrany bylo sice vytrasováno, prakticky však téměř neexistovalo. Ostatně nebylo záloh, které by je k boji připravovaly. Každá z vojskových skupin, armád i menší samostatné skupiny disponovaly přibližně 1–2 divizemi záloh. Naprostá většina vojska byla soustředěna v přední, zdánlivě nedobytné

linii. Dělostřelectvo přímé podpory mělo svá postavení příliš blízko za hlavním postavením, průměrně asi 2–1,5 km; místy bylo dokonce před 2. postavením, které bylo jen 1 km za hlavním. Rovněž v tomto opatření se projevovala nezlozná důvěra v pevnost prvního postavení. Když to však dopadlo jinak, nezbylo již času na jeho odklizení a pak padla většina tohoto dělostřelectva do rukou útočníka, nebo v nejlepším případě bylo přinuceno ke změně palebného postavení právě v okamžiku, kdy ho bylo nejvíce potřebí. Proto byla rakousko-uherská pěchota v bitvě 5. června téměř bez dělostřelecké podpory a proto měla později k dispozici jen málo dělostřelectva.

V zimních a jarních měsících nedocházelo na frontě k žádné větší bojové aktivitě. Jen tu a tam byly podnikány výpady větších hlídek. Jenom občasná činnost dělostřelectva za dne a živější minometů za noci rušila tento klid. Jednou za den se objevila eskadra rakouských letců, obletěla majestátně postavení a v klidu se vrátila. Po ní opakovalo totéž několik ruských letců. Jen pozorovací balony stoupaly pravidelně každý den ráno do vzduchu a večer byly opět staženy. Tento poměrný klid a nečinnost mezi oběma frontami vedly nakonec tak daleko, že docházelo k vzájemným stykům a návštěvám. Zpočátku to byly hlídky, které se zvláště v noci v hluchém a nepozorovatelném prostoru u Zorniszce scházely a provozovaly potají výměnný obchod s různými, hlavně život-

Dělostřelečtí důstojníci u moždíře M. 1911 ráže 30,5 cm

ními potřebami. Přitom byly též vyměňovány zprávy vojenského rázu. Tyto schůzky zúčastnění ovšem přísně tajili a velitelé o nich obyčejně nevěděli. Na ruské Velikonoce došlo dokonce k samovolnému příměří a obě válčící strany se sešly mezi překážkami v území nikoho, kde si vyměňovaly dárky a besedovaly. Tato idyla měla ovšem náhlý konec, jakmile se o tom dověděli Němci. Podobné styky byly pak přísně zakázány, byla zahájena větší bojová aktivita, zejména výpady silných předzvědných oddílů, případně vzájemné destrukce opěrných bodů, tak jako tomu bylo například na kótě 363 u Cebrova v úseku bráněném jindřichohradeckým 75. pěším plukem.

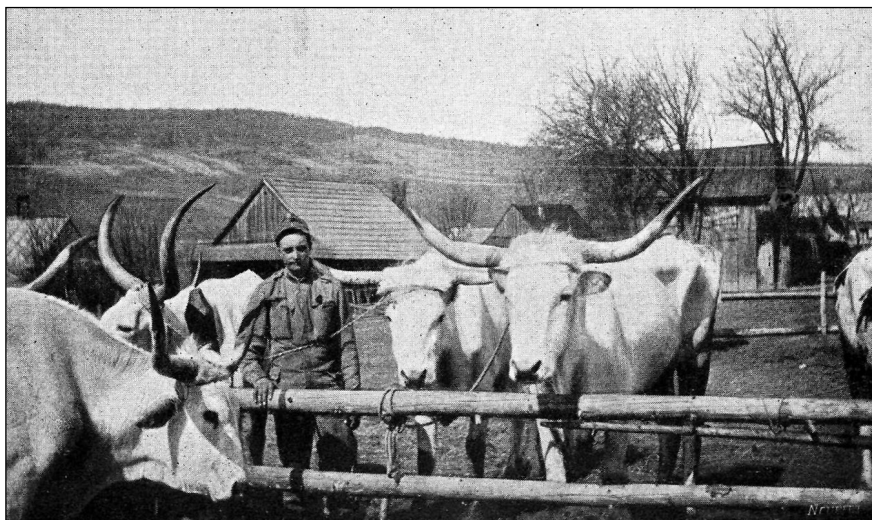
„Jest nádherná noc,“ uvádí se ve vzpomínce příslušníka jindřichohradeckého 75. pěšího pluku Františka Jaroše na tuto akci. „Obloha plna hvězd a ticho na všech stranách. Každý s napětím očekává začátek dramatu. Člověku je líto těch nešťastníků tam naproti, z nichž zajisté mnozí spí a nemají tušení, co je očekává. A možná, že mnohý z nich, právě v této chvíli, vzpomíná na ženu a na děti. Míjí půlnoc, již se blíží jedna hodina, pojednou se za námi zableskne a v zápětí zahřmí rána dělová, která jako by byla signálem pro ostatní, neboť v okamžiku to blýská po celém úseku divise, hřmí, houká, syčí, praská, až uši zaléhají. Země otřásá se strašným hromobitím čtrnácti baterií, jejichž oheň je soustředěn na nepřátelský opěrný bod před 29. plukem zeměbranců. Pozorujeme dalekohledy příšerné divadlo. Výbuchy nesčetných granátů jako by se slyly v jeden celek a tak místo, kam dopadají, jest v jediném plameni a kouři, jako by tlama ohromné pece byla otevřena. Již ozývá se jasné mezi hromobitím děl rachot pušek a výbuchy nesčetných ručních granátů. Šest setnin 29. lantverů (šest rot 29. zeměbraneckého pěšího pluku z Českých Budějovic – pozn. autora) ze tří stran žene se na nepřátelský opěrný bod, nyní letí celá řada zelených raket k obloze, znamení, aby palba děl byla přeložena ku předu. V okamžik přenáší se cíl všech baterií do hlavních ruských posic, ale útočící setniny ženou dál proti hlavním posicím. Opět zelené rakety, palba děl se rozděluje, těžké houfnice pálí na ruské zálohy a ostatní do hlavních ruských zákopů, vpravo a vlevo do úseku, do něhož vnikly naše setniny. Až dosud se ani jedna ruská baterie neozvala, což by potvrzovalo, že měli špioni pravdu a že jsou ruské posice bez velitelů. Teprve nyní se začíná na ruské straně blýskat a ozývá se hřmění ruských baterií. Granáty však létají na zdařbůh a je vidět, že musí být u Rusů zmatek a že nevědí, co se vlastně děje. Mezi tím co útočící sbor drží v šachu hlavní nepřátelské zákopy, pracuje na nepřátelském opevněném bodě setnina zákopníků. Vyhledávají rychle vchody do podzemních štol a kladou ekrasitové náboje. Jiní krumpáči a lopatami zahazují příchody ke štolám, rozbíjejí pumpy atd. Po vyhození nabitých podkopů do povětří vracejí se zákopní-

ci zpět. Za nimi vracejí se také setniny, přivádějíce 88 vyděšených zajatců. Posádka ruského opěrného bodu je pobita. Současně bylo ukořistěno velké množství materiálu, jako strojní pušky, několik vrhačů min, obyčejné pušky, lopaty, krumpáče atd. Ztráty našich jsou nepatrné, neboť překvapení Rusové téměř nestříleli a baterie střílely, aniž věděly kam. Ke 4. hodině ranní palba umlká a nastává klid. Ještě Rusové pouštějí několik dělových ran a pak je ticho úplné. Ukládáme materiál a již svítá, když usínáme zahalení do mokrých dek. Po rušné noci dělá se opět krásný den. Vojáci setnin opravují dále zřícené zákopy, stěny dosud kolmé se »přířezávají« a znovu oplétají, kopou se hluboké jámy, »sběrače« vody, do kterých bude při dešti voda vtékat, aby pak mohla být lépe vypumpována. My sušíme na slunci všechny gurdy (kulometné nábojové pásy – pozn. autora), které jsou nepřetržitými dešti tak zvlhlé, že bychom v případě potřeby vůbec ani nevystřelili. Po celý den krouží sem a tam naše i nepřátelská výzvědná letadla, a tak mají baterie co dělat. K večeru pálí těžká ruská baterie na našeho »Maxe« (tak se totiž jmenuje úsek našeho 3. praporu). Každý úsek, každá baterie má své jméno, a to z toho důvodu, aby Rusové nemohli rozumět telefonickým rozhovorům. My jsme Evžen, první prapor je Karl, třetí Max, plukovní velitelství Gustav, opěrný bod je »kasino« atd. Baterie, to jsou samé dámy, jako Elsa, Barbara, Marie atd. V důsledku těchto názvů jsou rozkazy slyšené v telefonu někdy hodně komické. (Mluví-li brigádýr nebo plukovník, je celý rozhovor slyšet všemi aparáty celé brigády.) A tak jest pojednou slyšet rozkaz (ovšem německy): »Elsa a Käteřina oblehnou Maxe (Durch die Else und Käthe wird der Max belegt) a Karlovi přiděluje se pro případ potřeby Marie s Barborou« atd. Večer, již se stmívá, nese se náš bitevní letec do Ruska na »návštěvu«, při čemž je všemi ruskými bateriemi »vítán«. Celou noc přijíždějí povozy, přivázející stavební materiál, cement, klády, prkna, lepenkový papír, fošny, drát do betonu atd. 5. května po celý den jen slabá dělostřelba. V zákopech se pilně pracuje a chodby dostávají zase pomalu svoji tvářnost. Na opěrném bodě bude brzy zase nějaký veliký bugr, neboť již před několika dny bylo zjištěno technickými důstojníky, kteří v podzemí opěrného bodu pozorovali postup ruského podkopu, že jsou Rusové s podkopem již hotovi. Protože se očekává výbuch, je již po tři dny posádka opěrného bodu stažena zpět do hlavních posic a na opěrném bodě je jen slabá hlídka. (Ta by ovšem v případě výbuchu »letěla« s sebou. Během těchto tří dnů již dvě hlídky »vzaly roha« k Rusům, neboť si asi myslely, že to tak bude pro ně lepší, než aby dělaly aeroplánům konkurenci.) Kromě posádky opěrného bodu jsou v hlavním zákopě připraveny tři setniny v záloze, aby se, jakmile podkop vyletí, útokem zmocnily výbuchem utvořené jámy. Protože se již třetí den na výbuch marně

čeká, nařídilo velitelství divise, aby byl podkop vyhozen do povětří naší zákopnickou setninou. Proto bylo dnes po celý den kopáno do hloubky a tam rozšířen prostor pro ekrasitový náboj. Večer za tmy je narovnáno do několika takových děr ohromné množství ekrasitu v bedničkách a vše je spojeno zápalnou šňůrou, vedoucí až do hlavních zákopů. Opěrný bod bude vyhozen do povětří dne 6. května. O těchto přípravách jsme neměli až dosud tušení. Ráno o 5. hodině jsme byli nenadále probuzeni hučením poplachové houkačky. U každé setniny na střelně, kde stojí stráž, je zavěšena houkačka (na způsob automobilové), kterou musí stráž v případě náhlého nepřátelského útoku způsobit poplach. Jakmile se zvuk houkačky ozve, musí ihned veškerá posádka zákopů co nejrychleji obsadit střelecké posice. Slyšíc houkání, letíme střemhlav ke střelnám v domněnání, že nepřítel útočí. Teprve u střelen stojící velitel setniny mi sděluje, že rázem 6. hodiny 25. minuty bude zapálen náboj podkopu na opěrném bodě, při čemž má celý pluk nejprísnější pohotovost. S hodinkami v rukou stojíme u střelen a s napětím pohlížíme na vrchol opěrného bodu, vzdáleného asi tisíc kroků vlevo před námi. Všude ticho, po polích válí se ranní mlha a na východě dere se pomalu do výše krvavá koule slunce. Nikdo téměř ani nedýchá a zraky všech jako by byly přibity v jeden bod. Ještě pět, čtyři, tři minuty, dvě, jedna, již jen se ručička minutníku otočí a již. Očekávali jsme ránu, výbuch, ale místo rány ozývá se strašné podzemní dunění, rachot – to ekrasit trhá do hloubi, tam zapaluje druhý, ruský náboj, a nyní... celé temeno návrší se zdvihá, rozléhá se strašná, ohlušující rána a již letí ohromné masy hlíny a černého dýmu do nesmírné výše, jako mrak se rozšiřují na všechny strany a s velkým šumotem padají k zemi. Až zde jsme posypáni jemným pískem a hlínou. V témž okamžiku, kdy ozývá se výbuch, jako na signál spouští veškeré baterie divise strašnou palbu na místo výbuchu a za něj do ruských posic. Současně ozývá se rachot pušek a výbuchy ručních granátů. Temeno opěrného bodu, jakož i širé okolí zahaleno je v mraky kouře a z toho ozývá se střelba, pokřik, a za chvíli přichází zpráva, že trychtýř je obsazen. Zákopníci, ekrasit, dynamit a zápalná šňůra vykonaly své dílo a několikaměsíční námaha Rusů, práce strojů a motorů je zmařena. Jest zajímavé, že ačkoliv zapálení podkopu muselo být pro Rusy velkým překvapením a ačkoliv naše zálohy zahájily útok ještě dříve, než se masy hlíny snesly k zemi, přece však když vnikly do výbuchem utvořeného trychtýře – Rusové již tam byli! Jelikož ale byli počtem značně slabší, byli dílem zajati, dílem zahnáni a trychtýř, jakož i zbývající posice opěrného bodu byly obsazeny naším vojskem. Ztráty Rusů byly podle vypravování zajatců veliké, neboť Rusové měli v plánu dnešního dne také vyhození podkopu do povětří, a proto měli připraveny masy vojska v zákopech v těsné blízkosti opěrného bo-

du. Při hrozném výbuchu, dříve než strašný tlak zapálených plynů vyrazil masu zemin do výše, nadzvedla se země do značné vzdálenosti, a tak několik set Rusů bylo v zákopech doslovně zamačkáno. Ale i u nás bylo na 60 zákopníků, kteří do poslední chvíle v podkopu pracovali a pak v samé blízkosti podkopu se ukryli v tzv. Fuchslochách, rozdrveno.“⁷

Jiným výkvětem této dlouhé, a vcelku klidné periody byla silná písemná agenda, která se den ode dne utěšeněji rozvíjela a v které dosáhly hlavně služby pravé virtuozity. Psalo se o všem možném od rána do večera nebo i do noci a místo, aby velitelé cvičili vojsko nebo dohlíželi na přesné provádění vydaných rozkazů, bavili se sčítáním sloupců různých výkazů nebo sestavováním sáhodlouhých hlášení. Zásobování bylo vcelku na ucházející úrovni, kávu nebo čaj si vojáci vařili přímo v postavení sami. Stravu přivážely polní kuchyně za nastalého šera co nejbliže k frontě, později po vybudování spojovacích zákopů až do komunikačního zákopu. Pro ten případ, že by nebylo možno přisunout zásoby za silného dělostřeleckého bombardování, byly v zákopech uloženy železné zásoby (tzv. Trommelfeuervorräte), které směly být použity teprve na zvláštní rozkaz.

Živý proviant dopravovaný za vojskem na frontu

Brusilovova ofenziva

Nejvýznamnější událostí roku 1916 na východní frontě se bezesporu stala tzv. Brusilovova ofenziva, zahájená dne 4. června, která byla koordinovaná s britsko-francouzskými operacemi na západní a italskými na jižní frontě. Ruské síly byly seskupeny, od severu na jih, do tří frontů, umístěných zhruba na čáře, jaká se ustálila na konci ofenzivy Ústředních mocností v roce 1915.⁸ Severozápadní front generála Kuropatkina, bránící přístupy k Petrohradu, tvořil oblouk od Rigy podél řeky Dviny a pak jižně k horní Disně. Západní front generála Everta bránil moskevský směr a jeho jižní úsek končil na řece Pripjať. Jihozápadní front generála Brusilova se táhl od Pripjate až na jih, k rumunským hranicím. Poměr sil po celé délce fronty vyzníval od počátku ve prospěch armád ruských. Proti 1 800 000 ruských pěšáků a 142 000 příslušníků jezdeckých divizí stálo na německé a především rakousko-uherské straně jen 1 005 000 pěšáků a 50 000 příslušníků jezdeckých divizí. Na frontě generála Brusilova byl

Vojáci u obrněného automobilu

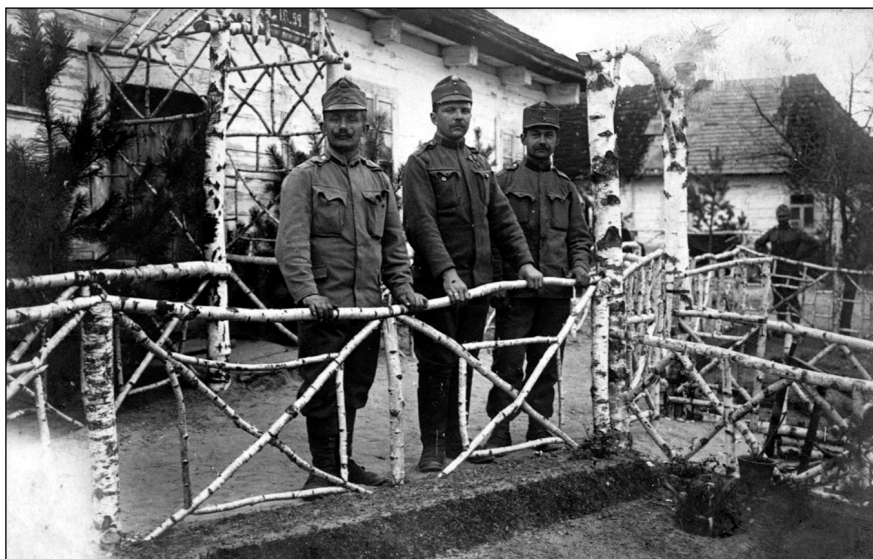
tento poměr sil pro Rakušany a Němce poněkud příznivější. Jižně od Pripjati měli celkem 620 930 pěšáků a 38 184 jezdce včetně 2 777 děl, z čehož bylo 545 těžkých, zbytek tvořila lehká polní děla. K tomu je zapotřebí přidat ještě 392 minomety, které dodali většinou Němci. Brusilov ve svých čtyřech armádách a záložních jednotkách, jež tvořily většinou jezdecké oddíly, soustředil na svém úseku fronty asi 573 000 mužů pěchoty a 60 000 jezdců. Měl však slabé dělostřelectvo – pouze 168 těžkých děl a 1 770 lehkých polních děl. Brusilov si byl tohoto nedostatku vědom, a proto vynakládal tolik péče na přípravu ofenzivy.⁹

Dělostřelecká příprava Brusilovovy ofenzivy, která ukončila klid na frontě, se rozbouřila po celé jižní části východně od Pripjati až k rumunským hranicím 4. června ve 4.30 hodin a trvala nepřetržitě 6 a místy až 45 hodin. Na mnoha místech se Rusům podařilo zaskočit překvapené rakouské a německé jednotky a proniknout do rakouských a německých postavení. Intenzivní dělostřelbou Rusové zničili z větší části drátěné překážky. Některé spojovací zákopy byly zavaleny. Lišící díry zůstaly většinou bez pohromy, jen u 82. pěšího pluku bylo hlášeno zavalení některých krytů. Dělostřelecká palba zvedla velké mračno prachu a dýmu, které stejně jako hustá mlha znemožnily pozorování. Telefonní spojení bylo přerušeno a vojáci v druhých postaveních byli přímo šokováni, když se před nimi z ničeho nic objevili Rusové. Ruská ofenziva byla velmi pečlivě utajena. Zálohy se soustředily daleko za frontou a do výchozích postavení se přesunuly až těsně před útokem. Velkou předností byla dělostřelecká příprava, protože tentokrát ruské dělostřelectvo ostřelovalo nikoliv plochu, nýbrž předem pečlivě zjištěné cíle. Útok pěchoty probíhal ve třech až čtyřech vlnách, přičemž každé vlně byl určen přesný úkol. Velitelé pěchoty řídili dělostřeleckou podporu svých jednotek tak, aby chránila jednotlivé vlny před protiztečemi. Rakušanům znemožnila manévrovat zálohami nejen poměrně krátkodobá dělostřelecká příprava, která dříve vždy prozrazovala prostor příští ofenzivy, ale i fakt, že byla zahájena na jednotlivých úsecích po celé délce fronty a že útok pěchoty následoval ihned po skončení přípravy v jednotlivých úsecích také podél celé fronty. Ruská 11. armáda generála Sacharova pronikla u Dubna hluboko do rakouských postavení, ale do večera se podařilo za urputných bojů a nadměrných rakouských ztrát Rusy vytlačit do původních pozic. Devátá armáda generála Lečického pronikla ještě týž den do hloubky 5 km u městečka Okny. I když se Rakušanům podařilo odpoledne protiútokem Oknu dobýt, ztracenou linii obrany již zpět nezískali. U Dobronouce, kde byl veden vedlejší útok, byli Rusové po počátečním úspěchu opět zatlačeni. Pod vlivem těchto událostí žádal velitel vojskové skupiny generál Benigni velitelství rakousko-uherské 7. armády, aby část jeho skupiny, která byla dosud severně od

Dněstru,¹⁰ mohla být převedena na jižní břeh. Velitelství armády však nesouhlasilo a nařídilo mu provést s rychle přivedenými zálohami protiútok s cílem znovu dobýt ztracené hlavní postavení. Celkem možno říci, že ruské útoky splnily 4. června více, než bylo samotnými útočníky očekáváno. Dosáhly pozoruhodných taktických úspěchů, svedly protivníka k vyslání většiny záloh na vedlejší směry, vyprázdnily značně jeho zásoby střeliva a způsobily ve všech štábech značný zmatek a nejistotu.¹¹

Obdobně tomu bylo i v prostoru západně od Olyky, hájeném 2. divizí X. sboru, který v severní části kromě 4. a 29. praporu polních myslivců bránil rovněž maďarský 82. pěší pluk a v jižní části haličský 40. pěší pluk.¹² Sborová záloha, kterou tvořila vídeňská 25. zeměbranecká brigáda s vídeňským 1. a 24. zeměbraneckým plukem, zaujala pozice za druhým postavením v prostoru Pokašivu. Brněnská 26. zeměbranecká brigáda plukovníka Gustava Bittera von Zygodowicz, tvořící součást armádní zálohy, očekávala nepřítele v třetím pásmu obrany, s kroměřížským 25. zeměbraneckým plukem severně od Chorlup a brněnským 14. zeměbraneckým plukem severozápadně od Derna. Ruská dělostřelecká příprava si toho dne, podobně jako odpolední průzkum bojem, příliš velké ztráty na životech rakousko-uherských vojáků nevyžádala. Také přední linie zákopů zůstala v podstatě neporušená, zničeny byly na mnoha místech pouze drátěné zátarasy. Obránci spotřebovali v protipřípravě značné množství dělostřelecké munice. Vcelku však mohlo být velení 4. armády spokojeno; na všech úsecích se jeho vojáci s přehledem ubránili. Úspěch v obraně hlásil i generál-major Hugo Reymann, v jehož 4. divizi II. sboru byl začleněn znojemský 99. pěší pluk a brněnský 8. pěší pluk. Zvláště rozhodně si u Gruziatynu počínali Brňané, vedení plukovníkem Eduardem Hospodaržem.¹³

Také na nejj jižnějším křídle rakousko-uherské fronty, u 7. armády, zahájila 4. června 9. ruská armáda svoji ofenzivu silnou dělostřeleckou přípravou. Hlavní úder směřoval proti Benigniho skupině – 42. honvédské pěší divizi u Okny a 3. jezdecké divizi u Dobronouce. Přivolaným zálohám se sice podařilo Dobronouce dobýt zpět, u Okny však jen vytlačily části 3. transamurské divize z města, nikoliv ale z již obsazené první linie zákopů. Velitelství 7. armády nařídilo okamžitý přesun všech zbývajících, dosud nenasazených záloh ke kritickému místu. Jejich páteří byla 9. pěší brigáda, tvořená olomouckým 54. pěším plukem a šumperským 93. plukem. Pluky byly přesunovány do Pohorlouce a Jurkouce, jižně od Okny. Dne 5. června se Rusové pokoušeli svůj útok dále rozvinout. Před polednem padla do jejich rukou kóta 272 u Černého potoka a 54. pěší pluk, který sotva vystoupil na pohorlouském nádraží, dostal za úkol výšinu od Rusů opět vyčistit, což se mu také nakonec podařilo. Podobně 93. pě-

Príslušníci znojenského 99. pěšího pluku – duben 1916

ší pluk čelním útokem severně od Horošouckého potoka zadržel další postup Rusů. Ani v následujících dvou dnech nedopřály oba pluky spolu s 16. pěší brigádou Rusům výraznější úspěchy.

Od časného rána 5. června ruská dělostřelecká palba neustále sílila, až se konečně kolem 9. hodiny vystupňovala v ohlušující bubnovou palbu v intenzitě, která značně převyšovala její hodnotu z předešlého dne. Její účinek na morální stav obránců byl také ještě více deprimující. Dne 5. června ráno kolem 9. hodiny vyrazila ze zákopů 8. ruská armáda generála Kaledina, která stála čelem právě proti uskupení německých armád generála Linsingena. Ruští pěšáci, krytí závojem kouře a prachu, postupovali těsně za válcem z ohně a železa. Rakouští obránci v úkrytech, ba ani pozorovatelé venku si ještě ani neuvědomili, že dělová palba není již namířena přesně na nejpřednější zákop, když se z husté clony před nimi, již v samé blízkosti, objevili ruští vojáci. Než se překvapení pozorovatelé vzpamatovali, byli zneškodnění a již stály kulomety před vchody do lišících děr, jejichž osádka byla tak doslovně chycena jako myš v pasti. Na obranu nebo uniknutí nebylo v této situaci skoro pomýšlení. Stačilo několik ručních gránátů vržených do hloubky krytu, aby celá osádka byla boje neschopna. Protože úzké vchody dovozovaly průchod pouze jednotlivcům, byla bojová síla celé čety právě jen jeden muž, na kterého u vchodu čekaly celé hou-

fy útočníků. Osudy osádek těchto krytů nebyly však stejné. Někde byly bez dalšího zničeny ručními granáty nebo osádka byla pobita u východu z krytů. Jinde bylo zahájeno vyjednávání, které zpravidla skončilo tím, že se celá osádka vzdala, když uznala bezvýchodnost celé situace. Pouze na několika místech došlo v zákopech k boji muže proti muži, a to tam, kde se osádkám podařilo vylézt před příchodem útočníků nebo kde vylezli nehlídaným druhým východem. Hodinu po zahájení útoku prolomili Rusové první postavení 4. rakouské armády a za další hodinu se dostali přes druhé. Ruské jednotky, které vnikly do prvního postavení, vyrazily z hlavního zákopu spojovacími zákopy skryté dále kupředu, přičemž cestou většinou nenarazily na větší odpor. Po obsazení komunikačního zákopu postoupily proti druhému postavení, přičemž využívaly ke skrytému přiblížení hlavně hluchých prostorů a spojovacích zákopů. Vše se odehrálo s takovou rychlostí, že to uniklo i pozorovatelům na vzadu umístěných pozorovatelnách. Současně podnikla 9. ruská armáda na jihu nový útok u Okny a rozšířila hloubku svého průlomu na 12 km. Všude se Rusové bez obtíží zmocňovali především těch rakouských postavení, která i Němci považovali za nedobytná. Úsek rakousko-uherské 2. pěší divize byl prolomen a již kolem 10. hodiny stáli Rusové před druhým postavením a částečně pronikli i přes ně. V pásmu obrany 40. pěšího pluku pronikli Rusové úvalem skrze hlavní postavení a komunikačním zákopem se jim podařilo projít až do zad pluku. Jako blesk z čistého nebe začaly padat napřed jednotlivě, potom stále hustěji ruční granáty zezadu do řad ohromených obhájců a k jejich největšímu úžasu se objevili vzadu nad nimi, na hřebenu zadní stěny zákopu povykující a střelící ruští vojáci, kteří začali zároveň vnikat do zákopu odzadu spojovacími zákopy. A k dovršení zmatku, který nyní nastal, protože většině vojáků bylo nepochopitelné, že ruští vojáci na ně útočí zezadu, když se před nimi doposud nehnu-li, vystoupili z mračna prachu i čelně útočící Rusové. Část ohromených obránců byla rychle pobita, velká většina ostatních pak ani sama dobře nevěděla, jak se vlastně dostala do zajetí. Uniknout zpět nebylo skoro možné, tam již všude byla mezi nimi a druhým postavením ruská vojska. Jen několika málo z nich se podařilo proběhnout hlavním zákopem k jižnímu křídlu pluku, kam zatím ruské jednotky ještě nedošly, a protlouct se později zpět. Celé postavení pluku bylo tak téměř bez boje a v nejkratším čase v držení útočníka. Všechna námaha a přípravy věnované vybudování tohoto postavení byly vynaloženy skoro nadarmo. Za necelou hodinu byly tyto pyšné zákopy, chloubka rakouské armády, v rukou ruských vojáků, kteří si s údivem prohlíželi jejich výpravnost, dokonalost a mohutnost a sami si asi ani nedovedli dobře představit, jak se stali téměř bez námahy jejich pány. Byli vzhledem k jejich síle připraveni na docela

jiný odpor a zatím je dobyli téměř beze ztrát. Postavení 40. pěšího pluku bylo dobyto prakticky bez boje, zatímco části maďarského 82. pěšího pluku se držely alespoň do poledne, pak se i zde ruské útočné vlny prodraly do prvního rakousko-uherského postavení.

Jakmile kolem 9.30 hodin došla k velitelství 19. pěší brigády zpráva o tom, že útočník vnikl do postavení 82. pěšího pluku, nařídil velitel brigády veliteli 1. praporu 18. honvédského pluku okamžitý protiútok. Prapor pod energickým vedením svého velitele postoupil ihned kupředu, zachytil části ustupujícího 3. praporu 82. pluku a spolu s nimi pronikl až k prvnímu postavení, které opět obsadil, částečně tam, částečně v komunikačním zákopu, a chránil si severní bok. Jeho jižní soused, 4. prapor 82. pluku, byl rovněž ještě v původním postavení. V tu dobu, bez čekání na zvláštní rozkaz, nařídil velitel 25. zeměbrancecké brigády svým plukům okamžitý protiútok. Zároveň nařídil velitel X. sboru generál Martiny, aby 25. zeměbrancecký pluk z armádní zálohy postoupil z Chorlup směrem k Pokaszczewu a 14. pluk směrem k jižnímu okraji Derna, oba prozatím bez určitého úmyslu a úkolu. Ještě před polednem byly velitelem armády 13. zeměbrancecká divize stejně jako celý X. sbor nasazeny k protiútok. To byl ovšem rozkaz, který byl nad síly 13. zeměbrancecké divize, jejíž rozptýlené jednotky měly plné ruce práce, aby zadržely nápor útočících Rusů. O vlastní dělostřelecké podpoře se mohlo Rakušanům jen zdát, protože pokud jednotky vlastního dělostřelectva nepadly i s děly do rukou útočníka, měnily právě svá postavení a navíc neměly skoro žádné střelivo. Za těchto okolností nařídil velitel X. sboru kroměřížskému 25. zeměbranceckému pluku, aby společně se zbytky 3. pěší brigády zahnal útočníky z druhého postavení a dobyl pak první. Od něj severně stojící brněnský 14. zeměbrancecký pluk byl poslán k podpoře již útočící 25. zeměbrancecké brigády. Brněnským zeměbrancům se rychlý postup nedařil, a tak teprve odpoledne dosáhli druhého postavení a jen místy je překročili. Pak se jejich další postup zastavil. Také protiútok kroměřížských zeměbranců, provedený po dlouhých průtazích, uvízl ve druhém postavení. Kolem poledne vznikla na bojišti pauza a teprve kolem 14. hodiny podnikli Rusové po dělostřelecké přípravě nový útok proti druhému postavení. Zpočátku nedosáhli útočící Rusové valných úspěchů. Kolem 16. hodiny však byl přinucen k ústupu nejdříve 1. zeměbrancecký pluk a potom i 24. zeměbrancecký pluk. K večeru a hlavně v noci ustoupily z prvního postavení, jež dosud bránily, myslivecké prapory č. 4 a 29, které byly zároveň se zbytky 82. pěšího pluku shromážděny u Chorlup.¹⁴ V místě ruského průlomu vznikl oblouk vypouklý až do druhých rakousko-uherských postavení, přece však ještě zálohou provizorně, i když ne zcela souvisle hájený.

Príslušníci znojemského 99. pěšího pluku

Rovněž proti sousední jižní 70. honvédské pěší divizi dosáhli Rusové značných úspěchů. Pod dojmem těžkých ztrát a všeobecně nepříznivé situace pokládal velitel rakousko-uherského X. sboru generál Martiny další odpor v druhém postavení za beznadějný a navrhl veliteli armády ústup sboru do třetího postavení. I když situace tou dobou nebyla již tak beznadějná, protože se kolem 17. hodiny podařilo postup útočníka skoro všude zastavit, odpověděl velitel armády, který patrně pod deprimujícím dojmem utrpěné porážky rovněž nevěřil síle odporu druhého postavení: „Velitel sboru nechtě jedná tak, jak podle svého nejlepšího vědomí a svědomí uzná za vhodné!“ Proto generál Martiny vydal v 18 hodin 15 minut rozkaz k všeobecnému ústupu X. sboru do třetího postavení, kterého jednotky ustupující za denního světla holým terénem ve vrážedné palbě ruských děl a kulometů dosáhly do večera. V tomto závodě se smrtí spousta mužů ztratila orientaci, jednotky se pomíchaly a v armádním sboru nastal všeobecný chaos. Podél zákopů nepřetržitě bloumali vojáci, kteří hledali své ztracené jednotky, polní kuchyně, obvaziště a v té tlačenci se proplétali utahaní důstojníci, kteří ochraptělými hlasy svolávali své muže. Už sotva stáli na nohou. Všichni věděli, že Rusové mohou ráno znovu zaútočit, a všem bylo jasné, že třetí postavení neodrazí ani nejslabší ruský útok. Vzhledem k ústupu X. sboru a k těžké situaci u 70. divize sboru generála Szurmaye, kde byly nasazeny skoro již poslední armádní zálohy,¹⁵ rozhodl velitel armády ješ-